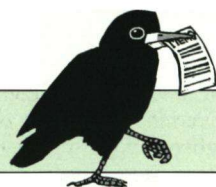

Korte Mededelingen

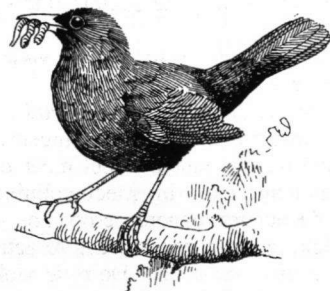

Vogels trekken minder ver door warmer klimaat

'De afgelopen zeventig jaar overwinterden veel Nederlandse trekvogels steeds dichterbij hun broedgebied, zeer waarschijnlijk doordat het warmer is geworden,' zegt onderzoeksleider Marcel Visser van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW). Veranderingen die hij met zijn team kan laten zien, zijn gestoeld op ruim vijftienduizend terugmeldingen van geringde vogels. Het positieve gevolg van de klimaatverandering is dat de trekvogels zich makkelijker aan kunnen passen aan de veranderende omstandigheden, zoals een lente die eerder begint.

Onze winters zijn nu niet meer zo koud als die van zeventig jaar geleden. Veel van onze trekvogels blijven noordelijker, dichterbij huis. Marcel Visser legt uit: 'De oorzaak is dat ze niet meer zo ver hoeven te vliegen voor een geschikte overwinteringsplek. Vooral de soorten van droge open gebieden laten dit duidelijk zien. Bij bossoorten zien we het wat minder en bij soorten van natte open gebieden het minst.' Het voordeel van deze kleinere trekafstanden – behalve het uitsparen van de vliegkosten – kan zijn dat de vogels beter in staat zijn om het gemiddeld steeds vroegere begin van de lente in hun broedgebied te voorspellen. Dat is namelijk moeilijker naarmate je verder van je broedgebied overwintert.

Van in totaal vierentwintig soorten – waaronder Scholekster, Kokmeeuw, Blauwe Kiekendief en Spreeuw – waren er genoeg gegevens. Zij vliegen tot wel vijfhonderd kilometer tussen broed- en overwinteringsgebied. Dat door de jaren heen de trekafstand afnam was bij eenentwintig van de vierentwintig soorten aan te tonen. Soorten als Blauwe Kiekendief, Stormmeeuw, Kerkuil en Merel lieten de grootste verandering zien. Die veranderingen varieerden van ruim tien kilometer tot meer dan honderd kilometer. De onderzoekers hebben alleen 'korte- en middellange-afstandstrekkingen' onder de vogels bekeken, omdat alleen binnen Europa voldoende geringde vogels worden gemeld

Ook bij Merels zijn duidelijk veranderingen in de trekafstanden geconstateerd.

Tekening: Ed Hazebroek.

door het algemene publiek. Van de lange-afstandstrekkingen zoals de Bonte Vliegenvanger en Kleine Karekiet zijn er niet genoeg betrouwbare terugmeldingen uit Afrika.

De getallen voor het onderzoek komen uit de grote database van het Vogeltrekstation – Centrum voor vogeltrek en -demografie. In Nederland zijn zo'n tien miljoen vogels geringd in bijna een eeuw tijd. De onderzoekers gebruikten de gegevens van vogels die zijn geringd tussen 1932 en 2004, en die door het algemene publiek dood teruggevonden werden tijdens de wintermaanden. Dit soort onderzoek is alleen mogelijk dankzij de inspanningen van de vele mensen die de ringen teruggemeld hebben, en de deskundige vrijwilligers die de ringen zorgvuldig hebben aangebracht. Op een vogelring staat een unieke code, die dient als paspoort van de drager. 'Ons onderzoek bewijst het nut van ringgegevens en van

Meer over dit onderwerp is te vinden in Visser et al. 2009. Het artikel dat de onderzoekers schreven, is een bijzondere publicatie, want naast Visser en een onderzoeker van de Rijksuniversiteit Groningen werkten ook twee oud-collega's mee die al decennia bij het vogelonderzoek betrokken waren en inmiddels ruimschoots met pensioen zijn. Voor Ab Perdeck, trekvogelonderzoeker en oud-hoofd van het Vogeltrekstation, was het 59 jaar na zijn eerste, maar helaas ook zijn laatste artikel. Hij overleed eerder dit jaar onverwacht op 86-jarige leeftijd door een ongeval.

de inzet van vrijwilligers en het publiek,' stelt Visser. 'Er is geen andere manier om van zoveel vogels gegevens te verzamelen over een zo'n groot gebied.'

LITERATUUR:

Visser, M.E., A.C. Perdeck (†), J. H. van Balen & C. Both (2009): Climate change leads to decreasing bird migration distances, *Global Change Biology*, augustus 2009.

Bron: Persbericht NIOO-KNAW.

Zomervraat watervogels benadeelt kwetsbare trekvogel in herfst

Knobbelzwanen, eenden en Meerkoeten doen zich in de zomermaanden tegoed aan waterplanten. Ook in het Lauwersmeer, een 'schedefonteinkruidparadijs' waar ook een gevoelige trekvogels zoals de Kleine Zwaan *Cygnus bewickii* in de herfst komt bijtanken. 'De zomervraat vermindert sterk het beschikbare voedsel voor de trekvogel een paar maanden later. Dit is een eye-opener voor het natuurbeheer,' melden onderzoekers van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW). Het aantal Knobbelzwanen is ook nog eens flink toegenomen. Kleine Zwanen leiden een heel ander leven dan Knobbelzwanen. Kleine Zwanen trekken jaarlijks duizenden kilometers tussen West-Europa en Noord-Rusland. Tijdens en vlak na de trek zijn ze afhankelijk van de knolletjes van de waterplant Schedefonteinkruid. Deze zitten van herfst tot voorjaar als een soort wateraardappeltjes verstopt in de bodem van ondiepe meren. Als de Kleine Zwanen in de herfst terugkomen uit Rusland, strijken zij massaal neer in het Lauwersmeer. Tot wel vierduizend Kleine Zwanen aan toe doen zich tegelijkertijd te goed aan de energierijke knolletjes.

Maar NIOO-onderzoekers ontdekten dat Knobbelzwanen, Meerkoeten en eenden die in de zomer tijdens hun rui van het groen van het Schedefonteinkruid snoepen, het aantal knolletjes in de herfst drastisch verminderen. Daardoor benadelen zij dus de Kleine Zwanen. 'Omgekeerd blijkt het opeten van grote hoeveelheden knolletjes door Kleine Zwanen onschadelijk,' zegt bioloog Bert Hidding. Dat komt door het moment in het jaar waarop van de plant gegeten wordt. Van de knolletjes hoeven er maar een paar de winter te overleven om het jaar erop weer een groen tapijt in het water te toveren. De overgebleven knolletjes ondervinden minder concurrentie en groeien daardoor sneller. Daarentegen remt vraat aan zomergroei de groei juist en blijft er minder energie over voor het produceren van knolletjes in de herfst. De onderzoekers bestudeerden dit door verscheidene 'kooien' te plaatsen – in De Babbelaar, een deel van het Lauwersmeer – die de waterplanten beschermen tegen zomervogels en herfstgasten. Concurrenten strijden veelal op of rond hetzelfde moment om voedsel. In dit bijzondere geval zitten er maanden tussen. Kleine Zwanen komen pas vanaf oktober aan in ons land. 'In totaal bestaat deze populatie uit zo'n twintigduizend exemplaren. Daarvan verblijft een onbekend, maar vermoedelijk groot deel direct na de herfsttrek in het Lauwersmeer,' weet collega-onderzoeker en begeleider Bart Nolet. Het deel van de populatie dat gebruikmaakt van het Lauwersmeer, is in ieder geval groter dan de piekaantallen van een paar duizend, omdat de vogels elkaar snel opvolgen. Nolet: 'Deze trekvogelsoort is ook kwetsbaar omdat er

Knobbelzwanen en andere soorten die 's zomers in de ruiperiode eten van het groen van Schedefonteinkruid, veroorzaken een drastische afname van het aantal knolletjes van deze planten in de herfst en benadelen daarmee Kleine Zwanen die deze knolletjes nodig hebben.
Olieverfschilderij:
Elske Scheen.

zo weinig van zijn en ze heel lokaal voorkomen: daarom staat de soort op de zogenaamde 'Blauwe Lijst'. Aan de andere kant is het aantal Knobbelswanen juist explosief gestegen. De afgelopen vijftientig jaar is het aantal ruiende Knobbelswanen verdubbeld in Nederland. De 'asymmetrische' concurrentie, Kleine Zwanen benadelen andere watervogels niet maar omgekeerd wel, is volgens de onderzoekers een eye-opener voor het natuurbeheer. De soorten waar het natuurbeheer zich op richt, zoals de Kleine Zwaan, kunnen door gebeurtenissen in heel andere delen van het jaar onverwacht sterk beïnvloed worden. En zoals Hidding het verwoordt: 'Knobbelswanen gedijen erg goed op onze voedsel- en slotenrijke weilanden. De gevolgen voor de natuur kunnen we niet los zien van ons landgebruik.' De Knobbelswanen treft geen 'schuld', maar de veranderingen door de

mens hebben verderstrekkende gevolgen dan gedacht. Verder zijn er ook gevolgen voor het management van natuurlijke hulpbronnen: het oogsten van populaties heeft in bepaalde delen van het jaar enorme effecten, maar in andere delen van het jaar kan dat probleemloos.

Een artikel geschreven door medewerkers van het NIOO-KNAW hierover is te vinden op: <http://www.esajournals.org/doi/abs/10.1890/08-1218.1> en op: http://www.nioo.knaw.nl/sites/default/files/Hidding_et_al_2009_Ecology.pdf.

LITERATUUR:

Hidding, B., B.A. Nolet, T. de Boer, P.P. de Vries & M. Klaassen (2009): Compensatory growth in an aquatic plant mediates exploitative competition between seasonally tied herbivores, *Ecology* 90(7): 1891-1899.

Bron: Persbericht NIOO-KNAW.